

Lancet

**FÖRMÖGENHETER,
INKOMSTER
PROFITER
och LÖNER**

Stockholm 1944

Arbetarkulturs Förlag

Skriften gavs ut som nr 18 i serien *Dagspolitik*

Lancet var en pseudonym för CH Hermansson

Lästips – mer av CH Hermansson

[Index och löner.](#) (1942)

[Vänsterns väg.](#) (1965) [bok]

[Om vägar att bryta det ekonomiska fåtalsväldet – med särskild tonvikt på strukturreformer](#)
(1967)

Förord

Föreliggande broschyr utgör i huvudsak ett särtryck av de fyra sista kapitlen i "Det monopol-kapitalistiska Sverge" av Lancet, som det ansetts lämpligt att på detta sätt göra tillgängliga för en större läsekrets. De ändringar som företagits jämfört med denna boks andra upplaga har endast karaktären av tekniska omdispositioner samt komplettering av vissa sifferuppgifter. Ett helt nytt avsnitt har emellertid även tillagts, nämligen om "Mervärdekvot och profitkvot".

Utgivaren.

Förmögenhetsfördelningen

Vid den beräkning av den totala förmögenheten inom Sverge, som företogs år 1908, kom man fram till siffran 14 miljarder kronor. År 1942 beräknades förmögenhetssumman ha stigit till inte mindre än 50 miljarder kronor. På de 34 åren mellan 1908 och 1942 har den totala förmögenheten inom landet alltså ökat med 36 miljarder kronor, vilket gör över 1 miljard i genomsnitt per år. Om denna förmögenhetsökning utportioneras på hela befolkningen om i medeltal under denna period 6 miljoner människor, erhålles en genomsnittlig förmögenhetsökning per invånare och år av omkring 170 kronor.

För att se sitt ekonomiska läge förbättras i samma proportion som den allmänna förmögenhetstillväxten inom landet skulle alltså en arbetarfamilj om 5 personer vara omkring 850 kronor förmögnare vid varje årsskifte. Göres motsvarande beräkning endast för de senaste 12 åren, då den totala förmögenheten anses ha stigit från 30 till 50 miljarder kronor blir den genomsnittliga förmögenhetsökningen per invånare och år omkring 270 kronor och arbetarfamiljen bör därför ha blivit omkring 1.350 kronor förmögnare varje år. Var och en vet att de arbetare som kunnat åstadkomma detta på sin arbetslön är praktiskt taget obefintliga. Redan detta exempel visar, att förmögenhetstillväxten måste falla på andra än den stora massan av befolkningen och att fördelningen av förmögenheten blir ojämnare för varje år.

Kapitalismen skiljer de arbetande från produktionsmedlen.

Till parisutställningen år 1900 utarbetades en stor statistisk handbok om Sverge, där bland annat redogjordes för inkomst- och förmögenhetsförhållandena under 1890-talet. Man kom där till resultatet, att av inkomsterna och förmögenheten "vid pass en tredjedel tillhör ett antal av 2 % av folkmängden, medan de båda övriga tredjedelarna får delas mellan återstående 98 % ". Detta tyckte författaren till handboken "vara missproportion nog". Han tillade emellertid tröstande: "I själva verket torde dock få länder kunna uppletas, där ej ojämnheten är ännu mycket större." I ett arbete från år 1924 ("Samhället sådant det är") kommenterar Rickard Sandler detta uttalande på följande sätt:

"Han har otvivelaktigt rätt däri, att det finns andra länder, där ojämnheten är mycket större än man kunde beräkna för Sverge på 90-talet. Såsom tröstgrund är dock detta faktum av tvivelaktigt värde. Dessa andra länder skiljer sig från oss väsentligen blott i ett avseende, nämligen däri, att de kommit vida längre på industrialiseringsprocessens väg och med en längre framskriden kapitalistisk utveckling också visar dess fördärliga följder i bjärtare belysning. Men vårt land vandrar, som vi alla vet, fram på samma väg, och därest utvecklingen icke växlas in på ett nytt spår, leder den även här till *samma resultat*. Eller alltså:

Visserligen är fördelningen nu (d. v. s. på 90-talet) ojäm, men vi får trösta oss med, att det blir värre i framtiden."

"Värre i framtiden" har det också blivit. Samtidigt som förmögenheten i landet tillväxt har en allt större del av densamma koncentrerats i ett litet fåtals händer, medan den övervägande majoriteten av befolkningen ställts utanför delaktighet i produktionsmedlen och naturtillgångarna. Detta framgår redan vid en jämförelse mellan olika år på grundval av de uppgivna

enskilda förmögenheterna.

Gruppen av egendomslösa har växt.

Som utgångspunkt kan härvid lämpligen tagas år 1908, för vilket år uppgifter angående förmögenhetsfördelningen föreligger i Finansstatistiska utredningar III av I. Flodström. Denna utredning bygger på en sammanställning av bouppteckningar, och de förmögenhetssiffror som vanligen brukar återges därur innefattar värdet av bohag och personlig lösegendom. I en särskild beräkning har emellertid dessa poster borträknats. Efter denna senare beräkning har i följande tabell samtliga yrkesutövare inom landet uppdelats i grupper efter storleken av de för år 1908 beräknade förmögenheterna (antalet yrkesutövare år 1908 har beräknats genom interpolation mellan folkräkningarnas uppgifter för 1900 och 1910).

	Antal		Förmögenhet milj. kr.	
Utan förmögenhet	1.392.000	55,4 %	—	0,0 %
0—10.000 kr	994.000	39,6 %	1.824	23,6 %
10.000—30.000 ”	88.000	3,5 %	1.362	17,6 %
30.000—100.000 ”	28.000	1,1 %	1.269	16,4 %
över 100.000 ”	10.000	0,4 %	3.269	42,3 %
	<hr/> 2.512.000	100 %	7.724	100 %

De rikaste 10.000 personerna, som endast utgör ½ % av samtliga yrkesutövare, ägde alltså 42 % av den beräknade förmögenheten. Över 55 % av samtliga hade däremot ingen förmögenhet alls.

Den senaste fullständiga beräkningen av de enskilda förmögenheternas fördelning avser år 1930. Denna beräkning är gjord på grundval av självdeklarationernas uppgifter, där möbler, husgeråd o. dyl. icke räknas såsom förmögenhet, och lämpar sig därför ganska väl för jämförelser med 1908 års uppgifter. Vid en uppdelning på samtliga yrkesutövare av de år 1930 deklarerade förmögenheterna erhålles följande siffror för de olika förmögenhetsgrupperna:

	Antal		Förmögenhet milj. kr.	
Utan förmögenhet	2.384.000	73,7 %	—	0,0 %
0— 10.000. kr	559.000	17,3 %	1.849	12,1 %
10.000— 30.000 ”	200.000	6,2 %	3.299	21,6 %
30.000-100.000 ”	73.000	2,2 %	3.644	23,8 %
över 100.000 ”	20.000	0,6 %	6.512	42,5 %
	<hr/> 3.236.000	100 %	15.304	100 %

Om man sammanför de tre understa grupperna vid bägge beräkningstillfällena visar det sig, att medan år 1908 95,0 % av yrkesutövarna ägde 23,6 % av förmögenheten, så ägde år 1930 91,0 % av yrkesutövarna endast 12,1 % av förmögenheten.

Sedan 1908 hade alltså ojämnheten i förmögenhetsfördelningen ytterligare skärpts. Ännu mera påtagligt skulle detta vara, om man kunde medräkna den kapitalackumulation som ägt rum inom aktiebolagen och bankerna, vilkas förmögenhet ju också behärskas av enskilda personer.

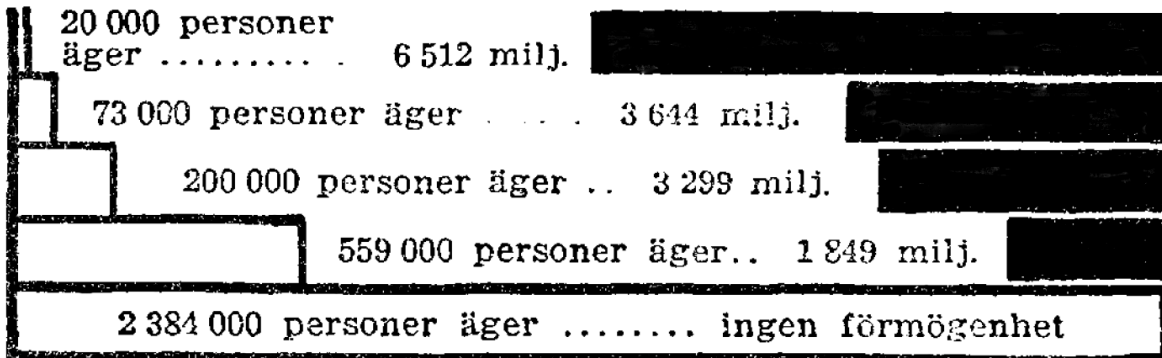
De anförda siffrorna visar dock med tillräcklig tydlighet den oerhört ojämna förmögenhetsfördelningen under monopolkapitalismens period. En liten grupp på 9 % av samtliga yrkesutövare äger 88 % av den totala förmögenheten, medan 74 % står utan varje förmögenhet. En liten minoritet av befolkningen behärskar produktionsmedlen och naturtillgångarna, medan den stora majoriteten består av egendomslösa, av proletärer.

Mellan 1908 och 1930 ökade gruppen av förmögenhetslösa från 1.392.000 till 2.381.000 personer eller från 55,4 till 73,7 procent eev yrkesutövarna. Antalet egendomslösa har alltså

tillväxt mycket snabbare än befolkningen och för varje år bildat en allt större majoritet av densamma.

1 % äger halva förmögenheten.

I nedanstående diagram ges en schematisk bild av den enskilda förmögenhetens fördelning år 1930. Pyramiden till vänster framställer antalet personer inom de olika förmögenhetsgrupperna (jämför tabellen ovan), pyramiden till höger visar det förmögenhetsbelopp som de tillsammans äger. Ju mindre antalet personer är inom gruppen, desto större är som synes förmögenheten. Den högra pyramiden har därför också blivit upp- och-nedvänd.

Förmögenhetsfördelningen år 1930.

Om hela förmögenheten i stället delas mitt itu blir resultatet att

1 % tar den ena hälften
99 % får den andra hälften.

En enda procent av yrkesutövarna har alltså lika stor förmögenhet som alla de övriga tillsammans.

Ojämnheten i förmögenhetsfördelningen kan illustreras på ännu ett sätt. Om vi antar att 1.000 personer skall dela 1.000 kronor i samma proportioner som förmögenheten är fördelad bland yrkesutövarna blir resultatet följande:

6 personer	får vardera	70:83
22 "	" "	10:82
62 "	" "	3:48
173 "	" "	0:70
737 "	" "	—

Detta är den kapitalistiska rättvisan! Var och en får inte sin krona, utan 6 kapitalister tar vardera 70:83, medan 737 arbetare och jordproletärer inte får ett rött öre.

Inkomstfördelningen

Inkomstfördelningen i ett kapitalistiskt land bör rimligen vara något mindre ojämn än förmögenhetsfördelningen, eftersom förmögenheterna vanligen ackumulerats ur inkomsterna under en följd av år. Detta betyder emellertid inte att fördelningen av inkomsterna under kapitalismen skulle ske efter några normer, som den stora befolkningsmajoriteten ens tillnärmelsevis finner rättvisa. Liksom höga inkomster medger ackumulationen av en förmögenhet, så låter det kapitalistiska systemets lagar de stora förmögenhetsägarna varje år slå under sig jättestora inkomster.

Det material som föreligger om inkomstfördelningen i Sverige under senare år möjliggör inte

en fullständig behandling av detta tema. De tillgängliga uppgifterna återger endast antalet taxerade enskilda personer med inkomster över 600 kronor. Däremot finns inga uppgifter om inkomsterna för de hundratusentals personer, som har ej taxeringspliktiga inkomster under 600 kronor. Fullständiga uppgifter finns ej heller om aktiebolagens och andra juridiska personers inkomster. För dessa redovisas endast de beskattningsbara vinstbeloppen, som ej på långt när täcker de årliga profiterna. För stora grupper av enskilda företagare, även inom jordbruket, samt inkomsttagare inom de s. k. fria yrkena anses vidare endast ofullständiga inkomstuppgifter föreligga. Dessa omständigheter gör taxeringarnas bild av inkomstfördelningen vida gynnsammare än verkligheten.

20 % tar halva inkomsten.

Då denna skrift huvudsakligen avser att ge en framställning av de "normala" förhållandena på olika områden behandlas här inkomstfördelningen år 1939, d. v. s. det sista förkrigsåret. I nedanstående tabell återges i sammandrag en beräkning över antalet taxerade personer i Sverige detta år i klasser efter det taxerade beloppet, som utförts av finansdepartementet.

	Antal		Inkomst, milj. kr	
600—3.000	2.218.500	80,0 %	3.408	50,7 %
3.000—5.000	379.500	13,7 %	1.400	20,8 %
5.000—8.000	105.500	3,8 %	642	9,6 %
8.000-20.000	55.900	2,0 %	646	9,6 %
över 20.000	14.700	0,5 %	628	9,3 %
	2.774.000	100 %	6.724	100 %

Om den totala inkomsten halveras, varvid gränsen kommer att gå, ungefär mellan inkomstklasserna med under respektive över 3.000 kronor, blir resultatet det, att

20 % tar den ena, hälften,
30 %, får den andra hälften.

Om det tankeexperimentet göres, att 1.000 kronor skall fördelas mellan 1.000 personer på samma sätt som inkomsten fördelades i Sverige år 1939 enligt ovanstående tabell, så blir resultatet inte 1 krona per man utan

5	personer	får	vardera	18: 60
20	"	"	"	4:80
38	"	"	"	2: 53
137	"	"	"	1: 52
800	"	"	"	0: 63

De 5 personerna i den högsta inkomstklassen tar alltså vardera för sig i genomsnitt 30 gånger så stor inkomst som de 800 med de lägsta inkomsterna får.

Arbeta i 486 år för att få ihop till kapitalistens årsinkomst!

Disproportionen i inkomstfördelningen blir ännu mera påtaglig om man jämför exempelvis inkomstklasserna under 1.000 och över 100.000 kronor. Till inkomstklassen 600-1.000 kronor hör 440.000 personer med en genomsnittsinkomst av 720 kronor, till inkomstklassen över 100.000 kronor 800 personer med en genomsnittsinkomst av 350.000 kronor. Om en medlem av den lägsta inkomstgruppen skulle försöka skrapa ihop en lika stor inkomst, som en kapitalist med genomsnittsinkomsten 350.000 kronor har på ett år, skulle han få hålla på i 486 år och under den tiden inte förbruka ett enda öre! En jämförelse mellan motsvarande inkomstgrupper år 1907 visar att det då tog 273 år. Även om man är hungerkonstnär och begåvad med ett evigt liv har det alltså blivit svårare och svårare att genom hederligt arbete uppnå kapitalisternas inkomster.

Siffrorna för inkomstbeloppen kan sammanställas på många olika sätt. I nedanstående tabell har inkomsttagarna sammanförts så att ungefär lika stora sammanlagda inkomstbelopp uppstått.

	Antal		Inkomst, milj. kr	
600-2.000 kr	1.616.000	58,3 %	1.962	29,2 %
2.000-3.000 ”	602.500	21,7 %	1.446	21,5 %
3.000-5.000 ”	379.500	13,7 %	1.400	20,8 %
över 5.000 ”	176.100	6,3 %	1.916	28,5 %

Inkomstsummorna i de båda yttersta grupperna är som synes nästan exakt lika stora eller vardera 29 % av den totala inkomsten. I den lägre gruppen finns emellertid 1.616.000 personer, men i den högre endast 176.100 d. v. s. 10 gånger färre. Sådan är jämlikheten under kapitalistiska fördelningsförhållanden.

I nedanstående diagram återges samma tabell grafiskt. * Pyramiden till vänster framställer antalet personer inom de olika inkomstklasserna, figuren till höger de sammanlagda inkomstbeloppen för varje klass. Dessa är som synes relativt lika, men för de högre inkomstklasserna sjunker hastigt antalet personer som får dela dessa summor.

Antal	Inkomst
176 100 personer har i inkomst	1 916 milj.
379 500 personer har i inkomst	1 400 milj.
602 500 personer har i inkomst	1 446 milj.
1 616 000 personer har i inkomst	1 692 milj.

Inkomstfördelningen år 1939.

Det har redan påpekats att i denna framställning ej kunnat tas hänsyn varken till aktiebolagens vinster eller till personer med icke taxeringspliktiga inkomster under 600 kronor. De senares antal kan för år 1939 beräknas till 764.000 personer, i stor utsträckning folkpensionärer, helt eller partiellt arbetslösa och liknande. Om dessa och deras inkomster kunde medräknas skulle inkomstfördelningen te sig ännu ojämnare än taxeringsuppgifterna visar. Omkring 85 % av alla redovisade yrkesutövare skulle då komma under 3.000-kronorsstreck och över 65 % under 2.000 kronors inkomst.

Reallön och nationalinkomst

Av främsta intresse för arbetarklassen är givetvis löneutvecklingen. Inledningsvis bör då observeras, att arbetslönen innehåller olika förhållanden. Den kan ur olika synpunkter betraktas som penninglön, reallön eller relativlön.

Som betalning för försäljningen av sin arbetskraft till kapitalisten erhåller arbetaren närmast en summa pengar i sin avlöningspåse. Denna utgör hans penninglön eller, som man också kallar den, nominella arbetslön. Av större intresse för arbetaren är emellertid hans reallön eller reella arbetslön: den mängd varor han kan köpa för dessa pengar. Utvecklingen under krigsåren med nästan fastlåsta penninglöner och stigande priser har aktualiserat denna åtskillnad. Penninglönen kan nämligen stiga, men reallönen ändå sjunka, om priserna stiger ännu hastigare. Detta innebär en absolut utarmning av arbetarklassen.

Den relativa arbetslönen eller **relativlönen** uttrycker förhållandet till kapitalistens profit. Reallönen kan stiga, men den relativa arbetslönen ändå sjunka, om profiterna stiger ännu

* Nedan återges bara siffrorna som tabell – Red

hastigare. Detta innebär en relativ utarmning av arbetarklassen.

Reallönen har stigit mellan krigen —

För en undersökning av reallönens förändringar föreligger intet annat material än de i Löne-statistisk årsbok anförda uppgifterna, där den genomsnittliga reallönen framräknats genom att den genomsnittliga penninglönen per år omräknats med socialstyrelsens levnadskostnadsindex. Ur flera olika synpunkter kan dessa uppgifter kritiseras. Säkert är att de anger ett för högt värde för reallönen. För att genomföra den följande undersökningen har vi emellertid måst använda dessa officiella siffror.

I den indexserie som delvis återges i nedanstående tabell och i sin helhet i diagrammet, har reallönen år 1913 satts = 100. Fram till år 1939 undergick reallönen, med undantag för förra världskrigets tid, efterkrigs krisen 1922 och den stora ekonomiska krisen en fortlöpande stegring till 152 enheter, d. v. s. med 52 procent. Större delen av denna stegring ligger mellan 1922 och 1930. Under hela perioden efter 30-talets krisår går stegringen däremot ytterst långsamt. Under de sex åren 1934-1939 steg reallönen sålunda endast med 8 enheter från 144 till 152, vilket motsvarar 0,9 procent per år.

Denna ökning av reallönen betyder emellertid inte att arbetarklassens absoluta läge förbättrats i motsvarande grad. Det finns nämligen en rad faktorer som oavbrutet försämrar detta läge och som statistiken ej tar hänsyn till. Sådana är exempelvis den fortgående intensifieringen av arbetsprocessen, som höjer arbetskraftens produktionskostnader — skall man orka arbeta hårdare, måste man också äta mera och ha större möjligheter till rekreation —, sänker den ålder till vilken arbetaren är arbetsduglig och ökar olycksfallsprocenten ; de ökade avstånden till arbetsplatsen, som förminskar arbetarens lediga tid o.s.v.

— men arbetarklassens relativa läge har försämrats.

Av intresse är att jämföra utvecklingen av reallönen i förhållande till nationalinkomsten under de senaste decennierna. Detta har gjorts genom beräkning av en ”proportionell arbetslön”, som erhålles genom division av index för reallönen med index för nationalinkomsten per individ. Denna kan endera beräknas per individ av den totala befolkningen eller per individ i de produktiva åldrarna (15 - 65 år). På grund av förskjutningen i den svenska befolkningens ålderssammansättning under de senaste decennierna ger de bägge beräkningssätten något olika resultat, varför bägge anförts. Förloppet i utvecklingen av den ”proportionella arbetslönen” blir emellertid ungefär likartat i bägge fallen. Då siffran för reallönen endast gäller de sysselsatta arbetarna kommer sänkningen av arbetarklassens sammanlagda reallön under arbetslöshetsperioder ej tillräckligt till uttryck i den här anförda indexserien. Den ”proportionella arbetslönen” får därför ett för högt värde under krisår. Korrigering härför har ej kunnat göras.

Siffrorna för nationalinkomsten har tagits ur ”National income of Sweden”, kompletterad med officiella beräkningar för senare år.¹ Genom division med levnadskostnadsindex för respektive år har nationalinkomsten reducerats till 1914 års penningvärde. De framräknade indexserierna visar en kraftig stegring under perioden 1913-1939 eller med 85 % om nationalinkomsten räknas per individ av hela befolkningen och med 60 % om den räknas per individ i de produktiva åldrarna.

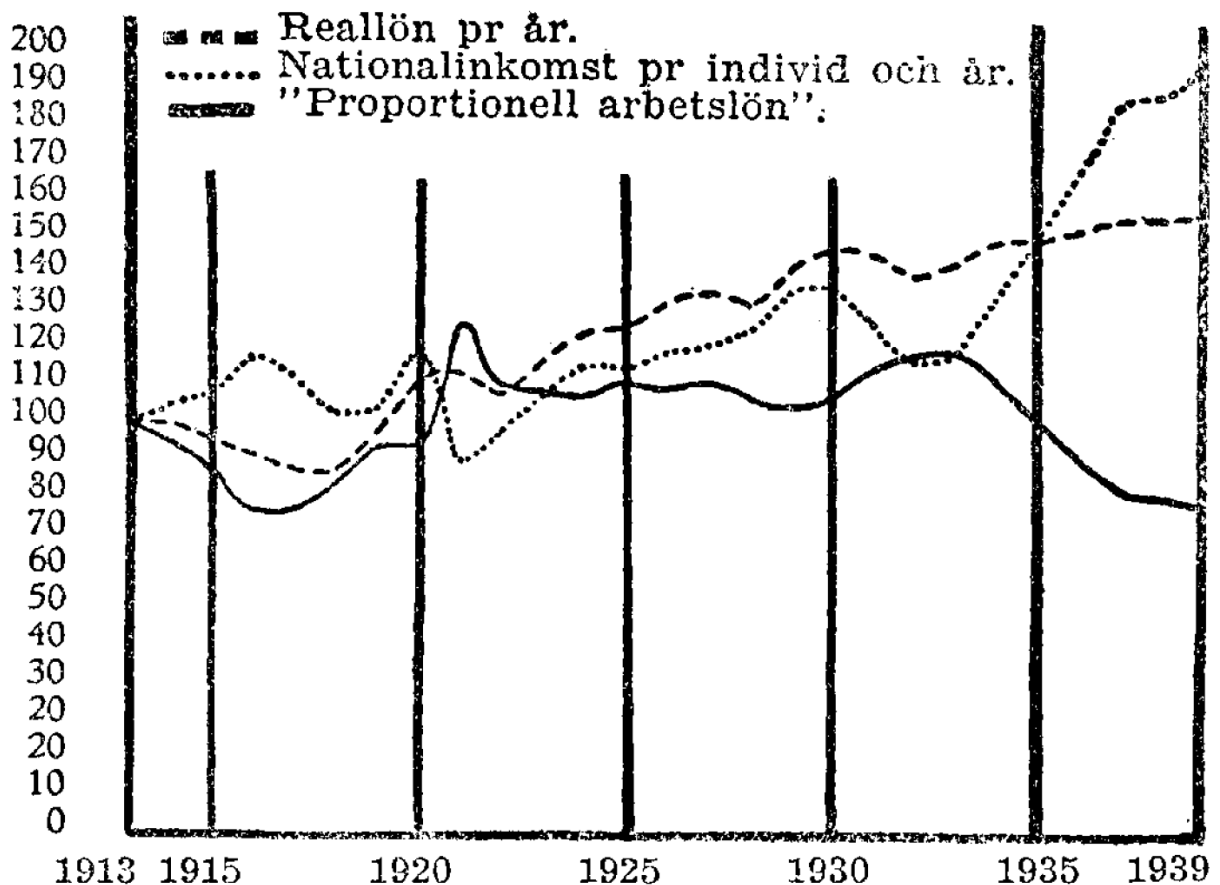
Anmärkningsvärd är stegringen under de sex åren 1934-1939 med inte mindre än 53 resp. 43 enheter, vilket motsvarar nära 7 resp. över 6 % per år. Som nyss visats steg reallönen under samma period endast med 0,9 % per år. Detta är den s. k. folkhemsperiodens verkliga ansikte!

¹ Det har påståtts att beräkningarna före och efter år 1935 icke skulle vara jämförbara på grund av omläggning av beräkningsgrunderna. Det har emellertid icke bevisats, att denna skillnad är av någon större storleksordning. Så torde heller icke vara fallet.

Förändringarna i den "proportionella arbetslönen" framgår av följande tabell:

År	Nationalinkomst			"Proportionell arbetslön"	
	Reallön	pr individ av befolkn	pr individ 15-65 år	alt. 1	alt. 2
1913	100	100	100	100	100
1915	95	106	105	90	90
1920	110	115	111	96	100
1925	123	113	107	109	115
1930	142	134	123	107	115
1934	144	132	117	109	123
1939	152	185	160	82	95

Efter tillbakagång under världskriget och efterkrigsåren steg den "proportionella arbetslönen" under 1920-talet och de första åren av 30-talet. Från år 1934 har den emellertid sjunkit kraftigt och låg år 1939 18 resp. 5 % (beroende på vilket beräkningsätt som användes) lägre än år 1913, d. v. s. före det första världskriget.

Reallön och "proportionell arbetslön".

Detta innebär i andra ord att nationalinkomsten per individ (av den totala befolkningen eller i de produktiva åldrarna) ökat snabbare än reallönen, om hela denna period betraktas. Öknings-siffrorna är för nationalinkomsten per individ 85 resp. 60 %, men för reallönen endast 52 %. Den svenska arbetarklassens läge har alltså undergått en relativ försämring under de senaste 25 åren.

Med annat material belyses samma utveckling i följande avsnitt.

Mervärdekvot och profitkvot

föregående avsnitt har förändringarna i arbetarklassens relativa läge undersökts genom en jämförelse mellan utvecklingen av nationalinkomst och reallön, varvid en ”proportionell arbetslön” beräknats. Den relativa arbetslönen eller relativlönen i egentlig mening uttrycker, såsom förut sagts, förhållandet mellan arbetarnas penninglöner och kapitalisternas profiter. Om relativlönen sjunker är detta liktydigt med en relativ utarmning av arbetarklassen.

Relativlönen uttrycker för hela landets arbetarklass samma förhållande som mervärdekvoten eller utsagnings-graden. I det följande redovisas en undersökning av förändringarna i mervärdekvot och profitkvot för det inom den svenska industrin anlagda kapitalet under perioden 1913-1939. Inledningsvis göres därvid några erinringar om vissa begrepp i den marxistiska ekonomiläran.

Av det i en viss produktionsgren anlagda kapitalet motsvaras en del av värdet av produktionsmedlen, d. v. s. fabriker, maskiner, råvaror (konstant kapital = \mathbf{K}), en annan del av värdet av arbetarnas arbetskraft (variabelt kapital = \mathbf{V}). Det variabla kapitalet är i genomsnitt och i samhällsmåttstock lika med lönesumman. Under produktionsprocessen överför arbetarna icke blott produktionsmedlens värde på de nyskapade produkterna och reproducerar värdet av sin egen arbetskraft, de skapar även ett mervärde (\mathbf{M}), som utgör profiten och därmed motivet för den kapitalistiska produktionen.

Om produktionen under ett år betraktas, så hinner i allmänhet icke hela värdet av produktionsmedlen under denna tid överföras på produkterna, utan endast en viss del därav (\mathbf{k}). Fabriker och maskiner kan vanligen brukas under en följd av år. Om lönesumman under året benämnes v och det producerade mervärdet m kan värdet av den framställda produktmängden skrivas på följande sätt: $\mathbf{k} + \mathbf{v} + \mathbf{m}$.

Förhållandet mellan mervärdet och det variabla kapitalet eller lönesumman ($\mathbf{m/v}$) kallas mervärdekvot. Denna uttrycker även utsagningsgraden, d. v. s. fördelningen av hela det av arbetarna skapade värdet i mervärde, som kapitalisterna tillägnar sig, och arbetslöner, som åtgår för att täcka arbetarnas kostnader för livsuppehållet.

Förhållandet mellan mervärdet eller med annat namn, profiten, och summan av konstant och variabelt kapital kallas profitkvot. Denna kan endera räknas såsom förhållandet mellan det under året skapade mervärdet och det under året på produkterna överförda kapitalvärdet ($\mathbf{m/k} + \mathbf{v}$) eller såsom förhållandet mellan det under året skapade mervärdet och hela det i produktionen investerade eller bundna kapitalet ($\mathbf{m/K} + \mathbf{V}$). Beroende på kapitalets omloppstid i förhållande till året är denna senare kvot vanligen mindre än den förra kvoten.

I den följande undersökningen, som mera avser att visa förändringarna i mervärdekvot och profitkvot än att fastställa deras absoluta storlek, har både mervärdekvot och profitkvot räknats såsom förhållandet mellan det under året producerade mervärdet och det under året på produkterna överförda värdet av variabelt kapital resp. summan av konstant och variabelt kapital. Då uppgifter om kapitalets genomsnittliga omloppstid inom industrin saknas har någon annan möjlighet knappast heller stått till buds.

Mervärdet har ökat mera än lönesumman.

Undersökningen har utförts på grundval av material, som lämnas i de förut omnämnda nationalinkomstberäkningarna för Sverige. Dessa har utförts efter den s. k. produktionsstatistiska beräkningsmetoden, där nationalinkomsten räknas såsom summan av de framställda nettovärdena inom olika näringsgrenar. För varje näringsgren redovisas såväl bruttovärde som avdragsposter och nettovärde. Någon exakt motsvarighet mellan dessa begrepp och de ovan nämnda marxistiska kategorierna föreligger inte. I en approximativ beräkning, som avser att klarlägga de olika storheternas utveckling, torde man emellertid

kunna sätta likhetstecken mellan nationalinkomst-beräkningarnas bruttovärde och värdet i marxistisk mening av den under året framställda produktmängden, $k + v + m$. De redovisade avdragsposterna, som innefattar värdet av i produktionsprocessen förbrukade jordbruksprodukter, industriprodukter och transporttjänster samt avskrivningar å maskiner, inventarier och fastigheter, motsvarar k . Nationalinkomstberäkningarnas nettovärde blir då $= v + m$. Om härifrån drages den beräknade lönesumman (v) erhålles mervärdet (m). Mervärdekvot och profitkvot kan sedan räknas ut på ovan angivet sätt (m/v resp. $m/k + v$).²

De här på detta sätt utförda beräkningarna avser endast den egentliga industrin. Då i beräkningarna av nationalinkomsten avdragsposterna redovisas gemensamt för industrin och hantverket har antagits, att avdragsposternas fördelning på dessa bägge produktionsområden sker i samma proportion i vilken deras bruttovärden står till varandra.

Lönesumman inom den egentliga industrin har beräknats på så sätt, att antalet under året sysselsatta arbetare enligt industristatistiken multiplicerats med den genomsnittliga löneinkomsten per år för arbetare inom industri och hantverk, handel och samfärdsl m. m. enligt redovisningen i Lönestatistisk årsbok. Ett annat alternativ är tänkbart, nämligen att antalet under året utgjorda arbetstimmar enligt industristatistiken multipliceras med den genomsnittliga lönen per timme. Då beräkningar av antalet utgjorda arbetstimmar inom industrin saknas för åren 1913 och 1915 måste man i så fall för dessa år tillgripa approximationer. Så långt de bägge serierna kan följas löper de rätt likartat.

Beräkningarnas resultat kan sammanfattas i nedanstående tabell. Såsom redan påpekats gäller siffrorna endast för den egentliga industrin och avser miljoner kronor i respektive års penningvärde.

År	Bruttovärde ($k + v + m$)	Avdrag (k)	Nettovärde ($v + m$)	Lönesumma (v)	Mervärde (m)
1913	2233	1220	1013	388	625
1915	2850	1551	1299	438	861
1920	7197	3811	3386	1324	2062
1925	4210	1928	2282	911	1371
1930	4998	2104	2894	1143	1751
1934	5012	2149	2863	1043	1820
1939	8000	3573	4427	1580	2847

En blick på denna tabell visar, att samtliga redovisade poster under perioden mellan 1913 och 1939 tre- eller fyradubblats. Utrymmet tillåter inte en närmare analys av de olika seriernas förlopp. Uppmärksamheten skall endast inriktas på utvecklingen av lönesumma och mervärde.

Lönesumman har under denna period ökat från 388 till 1530 miljoner kronor eller med 307 procent. Mervärdet har ökat från 625 till 2847 milj. kr. eller med 356 procent. Ökningen av mervärdet har alltså varit avsevärt kraftigare än ökningen av lönesumman.

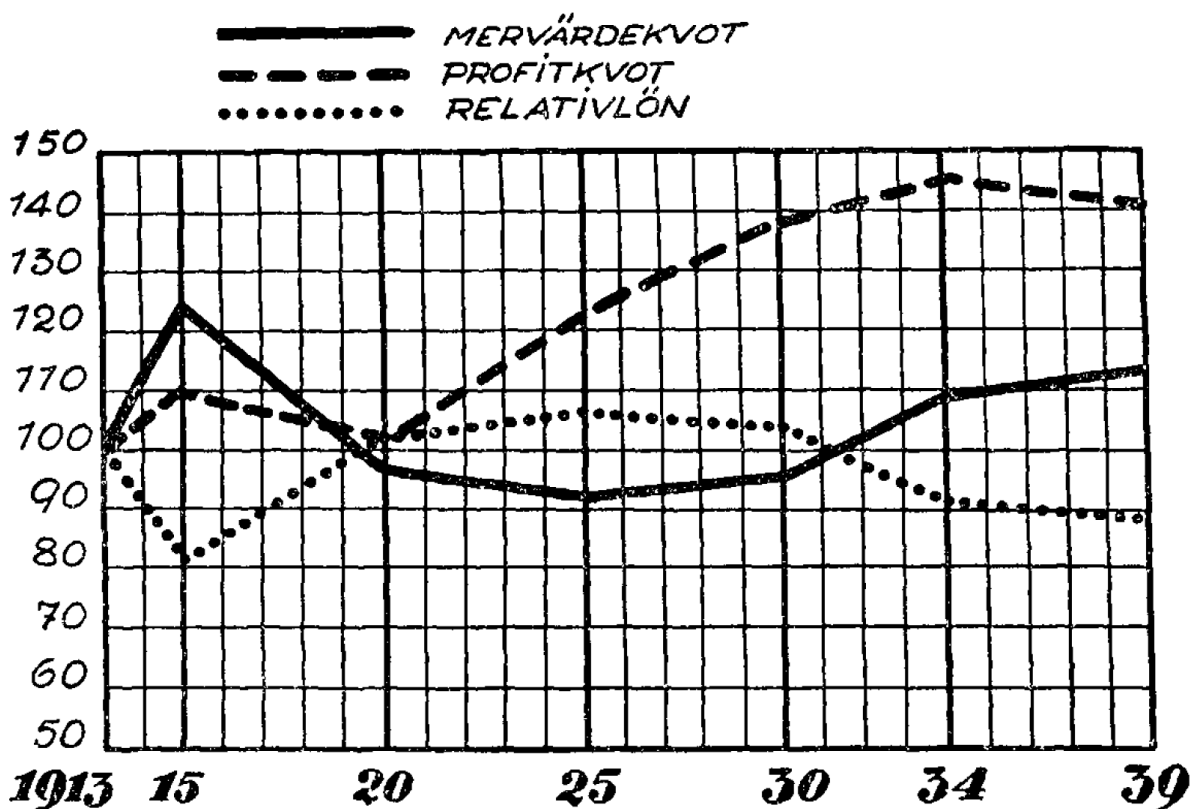
Mervärdekvoten har stigit, relativlönen sjunkit.

Utvecklingen av mervärdekvot, profitkvot och relativlön under den betraktade tjugofemårsperioden åskådliggöres i nedanstående tabell.

² Den mervärdesumma, som framkommer genom denna beräkningsmetod motsvarar endast det realiserade, ej hela det producerade mervärdet. Skillnaden mellan producerat och realiserat mervärde blir särskilt stor under krisår, då varornas priser genomsnittligt sjunker under deras värden. Under sådana år bör alltså de här meddelade siffrorna för mervärde, mervärdekvot och profitkvot vara för lågt räknade.

År	Mervärdekvot		Profitkvot		Relativlön
	Abs. tal	Indextal	Abs. tal	Indextal	Indextal
1913	101	100	39	100	100
1915	197	122	43	110	82
1920	156	97	40	103	103
1925	150	93	48	123	107
1930	153	95	54	138	105
1934	175	109	57	140	92
1939	180	112	55	141	89

Mervärdekvoten har enligt de framräknade serierna utvecklats på följande sätt: Efter stegring under förra världskriget sjönk den — under inverkan av de revolutionära händelserna i Europa, som hjälpte den svenska arbetarklassen att stegra sina reallöner och minska arbetstiden — till en nivå under förkrigstidens. Mot slutet av 1920-talet började en ny period av stegring, som fortsatt ända fram till sista förkrigsåret, 1939, och troligen även under de nuvarande krigsåren.

Om man jämför läget 1913 och 1939 visar det sig, att mervärdekvoten vid det senare beräkningsåret hade stigit med 12 procent. Utsugningsgraden hade alltså ökat med samma procenttal, och den relativa arbetslönen sjunkit i motsvarande proportion (från 100 till 89, d. v. s. med 11 procent).

Med undantag för en period mellan 1915 och 1920 och efter 1934 steg profitkvoten under hela tidsavsnittet och låg år 1939 41 procent högre än år 1913.

Mot de här redovisade beräkningarna kan man möjligen rikta den invändningen, att förvaltningspersonalens löner inte räknats med i lönesumman. En del av den i industristatistiken redovisade förvaltningspersonalen är utan tvivel att hänföra till arbetarklassen, men dessa går ej att numeriskt och i lönehänseende skilja ut från den del av direktörerna, tjänstemännen, ingenjörerna etc., som endast förrättar kapitalets uppsynings- och kontrollfunktion. Om förvaltningspersonalens löner medräknats skulle detta visserligen ha inverkat på de absoluta

siffrorna för mervärdekvot och profitkvot, men icke nämnvärt på deras utveckling i tiden, vilket är det förhållande varpå uppmärksamheten här främst inriktats. (Stegringen av mervärdekvot och profitkvot mellan 1913 och 1939 blir om förvaltningspersonalens löner inräknas i det variabla kapitalet 8 resp. 38 % mot här beräknade 12 och 41 %.)

Av det framlagda materialet torde man därför kunna dra slutsatsen, att den svenska arbetarklassens relativa arbetslön mellan 1913 och 1939 sjunkit med omkring 10 procent. Arbetarklassen har alltså undergått en relativ utarmning. Om den svenske arbetaren gäller Marx' ord:

”Arbetarens materiella läge har förbättrats, men på bekostnad av hans samhälleliga läge. Den samhälleliga klyfta, som skiljer honom från kapitalisten, har blivit större.” (”Lönarbete och kapital”.)

Löner under två krig

Under krigsåren har den relativa utarmningen av arbetarklassen kompletterats med en absolut utarmning. Genom den ofullständiga kompensationen för prisstegringarna har reallönerna kraftigt sänkts.

Vid diskussionen om det nuvarande läget är det av intresse att göra en jämförelse med utvecklingen av levnadskostnader och reallöner under förra världskriget och de första efterkrigsåren. Prisstegringen, däribland också på arbetarnas förnödenheter, var under denna period liksom för närvarande i stor utsträckning av inflatorisk karaktär.

Den officiella statistiken över löner och levnadskostnader var under förra kriget ännu mera missvisande än vad den är nu. Då dess uppgifter i brist på annat material ändå måste läggas till grund för den följande framställningen göres här en reservation för otillförlitligheten i siffrorna. Följande tabell över levnadskostnader samt penning- och reallöner per år och per timme för arbetare inom industri, hantverk, samfärdsel m. m. är sammanställd efter socialstyrelsens uppgifter.

Av denna tabell framgår det: 1) Levnadskostnaderna steg oavbrutet ända fram t. o. m. 1920. 2) ökningen av penninglönen per år var länge alltför svag för att täcka den kraftiga levnadskostnadsökningen.

År	Levnads- kostnader	Penninglön per år	Reallön per år	Penninglön per timme	Reallön per timme
1914	100	100	100	100	100
1915	113	107	95	104	93
1916	127	117	92	112	89
1917	159	140	88	141	89
1918	221	196	89	204	93
1919	256	252	99	272	106
1920	264	291	110	355	135
1921	236	267	113	350	148

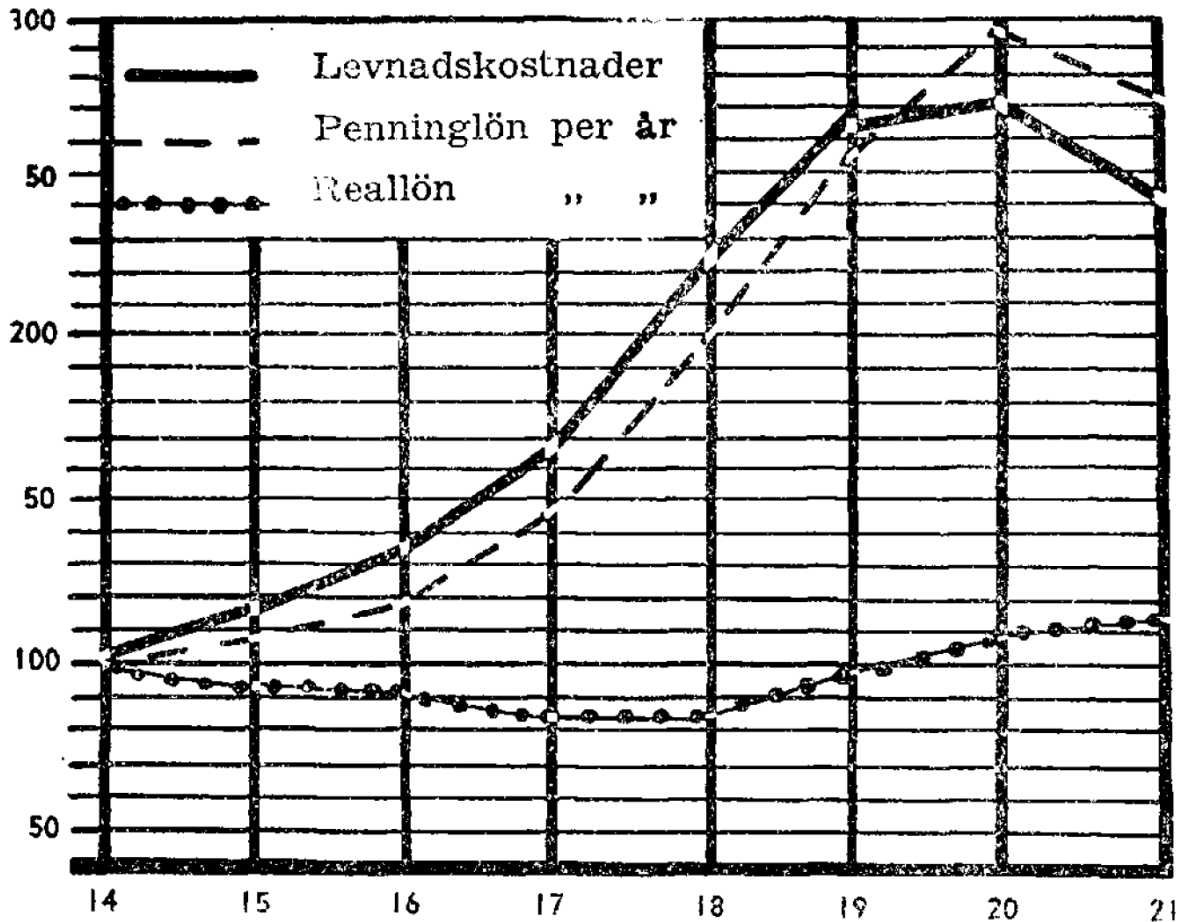
År 1919 kom emellertid penninglönen upp i närheten av levnadskostnadsstegringen (indextalen 256 resp. 261) och under 1920 passerade kurvan för penninglönen kurvan för levnadskostnaderna, som hade sitt toppläge under detta år.

Reallönerna steg under inflationen.

3) Till följd av dessa förändringar i levnadskostnader och löner sjönk reallönen per år under de första krigsåren och nådde sin lägsta nivå under 1917 och 1918. Från detta år började

emellertid penninglönerna att hämta upp levnadskostnadernas förspång, varför reallönekurvan nu vände uppåt. I början av år 1920 hade reallönen per år kommit upp i sista förkrigsårets nivå och steg sedan avsevärt över denna. 4) Om man i stället för reallönen per år undersöker reallönen per timme visar det sig, att denna började att stiga från sitt minimum redan under 1918 och nådde förkrigstidens nivå under 1919, d. v. s. ett år tidigare än årslönen. Denna skiljaktighet beror på förändringar i sysselsättningsgraden, arbetsdagens längd o. s. v.

Det intressanta med dessa uppgifter om utvecklingen av levnadskostnader och reallöner

Löner och levnadskostnader under förra världskriget.

under den förra krigsperioden är att den svenska arbetarklassen redan under 1917 resp. 1918 förmådde sätta stopp för sänkningen av reallönerna per timme resp. per år och genomdriva en så kraftig stegring av penninglönerna, att full kompensation för levnadskostnadsstegringen uppnåddes under första hälften av 1919 resp. 1920.

Vändningen av reallönekurvan åstadkoms 3 resp. 2 år innan prisstegringen på förnödenhetsvaror nått sitt maximum, och även den fulla kompensationen uppnåddes före detta levnadskostnadsmaximum, d. v. s. under inflationen. Detta bekräftar vad man redan teoretiskt kan utsäga, nämligen att det inte existerar något bestämt samband mellan utvecklingen av levnadskostnaderna och reallönerna, så att reallönerna alltid sjunker under perioder av levnadskostnadsstegring och tvärtom. Olika faktiska förlopp är möjliga.

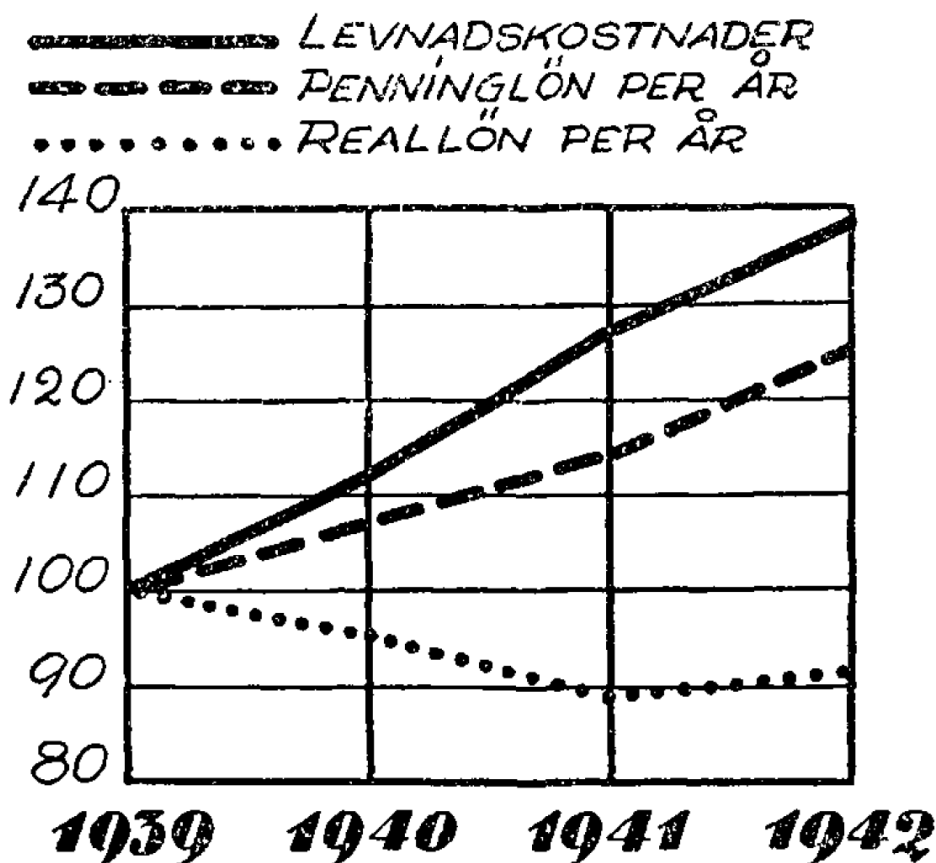
Det finns alltså ingen ekonomisk lagbundenhet, som gör att arbetarklassen måste få sin reallön eller relativlön sänkt under en inflationsartad utveckling. Vad som i sista hand bestämmer lönernas utveckling är styrkeförhållandet mellan klasserna.

Reallönesänkningen under det nuvarande kriget.

I följande tabell ges motsvarande uppgifter för den nuvarande krigsperiodens löneutveckling.

År	Levnads- kostnader	Penninglön per år	Reallön per år	Penninglön per timme	Reallön per timme
1939	100	100	100	100	100
1940	112	107	96	108	93
1941	127	114	89	116	91
1942	138	125	91	126	91

Vid jämförelse med uppgifterna för motsvarande storheter under förra världskrigets period framträder följande: 1) Levnadskostnadsstegringen t. o. m. fjärde krigsåret har varit svagare (ökning av levnadskostnaderna med 38 % mot 59 %). 2) Sänkningen av reallönen per år t. o. m. tredje krigsåret har gått snabbare än under förra kriget (sänkning med 11 % mot 8 %). Under det nuvarande krigets fjärde år har emellertid arbetarna "kompenserat sig själva" genom ökat utgivande av arbete (ökad arbetsintensitet, ökad arbetstid), så att reallönesänkningen något minskats. 3) Sänkningen av reallönen per timme t. o. ni. fjärde krigsåret har varit något svagare under det nuvarande kriget (sänkning med 9 % mot 11 %). Liksom under förra krigsperioden har reallönen per timme legat på samma nivå under tredje och fjärde krigsåren. Med nuvarande bestämmelser, som fastläste indextilläggens storlek, fanns emellertid denna gång icke förutsättningarna för den stegring av reallönen per timme under femte krigsåret (d. v. s. 1943), som ägde rum under förra krigsperioden.

Löner och levnadskostnader under den nuvarande krigsperioden.

Sådana jämförelser som ovan får givetvis icke göras alltför mekaniskt. De anförda officiella siffrorna får heller icke fattas som ett korrekt mått på sänkningen av arbetarklassens reallöner och levnadsstandard vare sig under det förra eller nuvarande kriget. Det har redan påpekats att dessa siffror ger ett alltför högt värde för reallönen. De torde även underskatta den

reallönesänkning, som ägt rum under krigsperioderna. Sänkningen av arbetarklassens levnadsstandard under de senaste åren är en halv till en gång större, än vad de anförda siffrorna visar.